

TARJIMANING TAKOMILLASHUVIDA BADIYYATNING TA'SIRI

Qurbonova Mushtariy Abdujabbor qizi

National university of Uzbekistan

Foreign philology faculty

mushtariy.qurbonova@mail.ru

Annotatsiya: *Badiiy tarjimaning takomillashuvi estetik yondashuvlarning yangi shakllari bilan chambarchas bog'liq bo'lib, tarjimonning san'ati va ijodiy yondashuvini talab etadi. Ushbu maqolada badiiy tarjima jarayonida tarjimonning roli, tarjimada estetik jihatlarni saqlash, zamonaviy texnologiyalarning ta'siri va ijodiy yondashuvlarning ahamiyati tahlil qilinadi. Maqolada badiiy tarjima jarayonining asosiy muammolari va ularning yechimlari ham yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *Badiiy tarjima, estetik yondashuv, tarjimon san'ati, tarjima metodologiyasi, lingvokulturologiya, madaniyatlararo tarjima, texnologik yondashuv, ijodiy tarjima, adabiy tarjima nazariyasi.*

Badiiyatning tarjima sohasiga ta'siri juda katta bo'lib, u tarjima jarayonini nafaqat til, balki madaniyat va estetik jihatdan ham boyitadi. Badiiy tarjima tilshunoslikka yangi g'oyalar va yondashuvlarni olib kiradi. Tarjimon nafaqat tilni, balki adabiy va badiiy jarayonlarni ham tushunishi kerak. Shuningdek, tarjimadagi stilistik o'zgarishlar, badiiy shakl va badiiyatning umumiy tuzilmasi tarjimaning samaradorligini belgilaydi.

Badiiyat (estetika)ning tarjimaga ta'siri bir nechta asosiy yo'nalishlar bo'yicha ko'riladi:

a) Estetik qadriyatlar va badiiy asarlarning tarjimasi: badiiy asarlarning tarjimasi faqat so'zlar va grammatikani o'zgartirishni emas, balki original asarning estetik qadriyatlarini saqlashni talab qiladi. Tarjimon original matnning she'riy va badiiy ohangini, obrazlarini, stilini va ritmini imkon qadar saqlab, boshqa tilga ko'chirishga harakat qiladi. Bu esa tarjimaga badiiyatning bevosita ta'sirini

ko'rsatadi.

b) Madaniyatlararo tarjima: badiiy asarlarning tarjimasi, asarlarning madaniy va tarixiy kontekstini ham o'z ichiga oladi. Tarjimon nafaqat matnni, balki madaniyatning o'zgacha ta'sirini va tasavvurlarini ham ifodalashga intiladi. Misol uchun, biror milliy folklor yoki tarixiy voqealar badiiy asarda aks etgan bo'lsa, tarjimon bu elementlarni yangi madaniyatga moslashtirish uchun estetik yondashuvlarni qo'llashi zarur.

Har bir tarjimon o'zining badiiy uslubini yaratadi, bu uslub asarlarni yangi shaklda qayta yaratishdir. Badiiy tarjimada tarjimon original asarning ruhini saqlashga harakat qiladi, lekin shu bilan birga yangi til va madaniyatda o'zgacha san'at yaratadi. Bu jarayonda tarjimonning san'ati va badiiy qobiliyati juda muhim rol o'ynaydi. Badiiy asarlarni tarjima qilishda tarjimonlar, ko'pincha, yangi badiiy usullarni sinab ko'rishadi, yangi tafakkur yondashuvlarini ishlab chiqishadi. Bu esa tarjima sohasida yangi badiiy va ilmiy oqimlarni yuzaga keltiradi. Estetik jihatdan, tarjimon original asarlarning mazmunini chuqurroq anglash va yangicha usullar bilan ifodalash orqali badiiyatni yangi shaklga keltiradi. Shu tarzda, badiiyatning tarjima sohasiga ta'siri, tarjimadagi estetik yondashuvlar, madaniyatlararo aloqalar va badiiy shaklni saqlashga qaratilgan jarayonlar orqali o'z ifodasini topadi. Badiiy tarjima nafaqat tilning, balki insoniyatning estetik, madaniy va san'at qadriyatlarini o'zgartirish va rivojlantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Badiiy tarjimaning takomillashuvi, asosan, vaqt o'tishi bilan o'zgarib boradigan talablar, yondashuvlar, uslublar va metodologiyalarning rivojlanishi bilan bog'liq. Tarjima jarayonida badiiyatning rolini to'g'ri anglash, asarlarni yuqori estetik va ma'naviy darajada tarjima qilishga imkon yaratadi. Badiiy tarjimaning takomillashuvini quyidagi jihatlar orqali tushunish mumkin:

1. Tarjima nazariyalarining rivojlanishi

Badiiy tarjimaning takomillashuvi, tarjima nazariyalarining rivojlanishiga bevosita bog'liqdir. 20-asrda tarjima nazariyasida bir nechta asosiy yondashuvlar paydo bo'ldi, ular badiiy tarjimaga katta ta'sir ko'rsatdi. Masalan:

- a) Skopos nazariyasi: tarjimada maqsad va funktsiya muhim ahamiyatga ega bo'lib, tarjimon asar va uning maqsadli auditoriyasini hisobga olgan holda tarjima qiladi.
- b) Dinamik ekvivalensiya (dynamic equivalence): Tarjimon asarning ma'no va ruhini, original asarning tuzilishini saqlagan holda, boshqa til va madaniyatga moslashtiradi.
- c) Komunikativ yondashuv: Tarjimon asar matnining ma'no va estetik jihatlarini jamiyatdagi muhitga qarab o'zgartirish orqali badiiy tarjimaga yangicha qarashni olib keldi.

2. Madaniyatlararo aloqalar va tilning roli

Badiiy tarjima faqat so'zlar va grammatikani o'zgartirishni emas, balki madaniy elementlarni ham saqlashni talab qiladi. Badiiy asarlar, o'z madaniy va tarixiy kontekstlariga ega bo'lib, tarjimon ularni yangi til va madaniyatga qanday moslashtirishni bilishi kerak. Takomillashgan badiiy tarjima madaniyatlararo farqlarni hisobga olib, o'sha asarning original badiiy ruhini saqlashga harakat qiladi.

3. Tarjimadagi estetik yondashuvlar

Badiiy tarjimaning takomillashuvi estetik yondashuvning yangi shakllarini yaratish bilan bog'liq. Tarjimon badiiy asarni tarjima qilishda original asar haqida chuqur tushuncha va tasavvurni shakllantirishi zarur. Badiiy tarjima, faqat ma'no tushunishni emas, balki asarning badiiy shaklini, ritmini, obrazlarini ham o'zgartirmasdan boshqa tilga ko'chirishni talab qiladi. Bu yondashuv tarjimadagi estetik asarlar va uslublarni takomillashtirishga olib keldi.

4. Tarjimonning roli va san'ati

Badiiy tarjimaning takomillashuvida tarjimonning o'zi muhim rol o'ynaydi. Har bir tarjimon o'z uslubini yaratadi va badiiy asarni yangi tilga o'ziga xos tarzda etkazishga harakat qiladi. Bu esa tarjimonning san'ati va estetik qobiliyatini talab qiladi. Zamonaviy badiiy tarjimada tarjimonning o'ziga xos ijodiy yondashuvi, asarni ingl. madaniyatga moslashtirish va ona tili xususiyatlariga moslashtirishda yana-da muhim ahamiyat kasb etadi.

5. Texnologiyalar va yangi metodlar

Badiiy tarjimaning takomillashuviga texnologiyalarning joriy etilishi ham ta'sir ko'rsatdi. Tarjimonlar endi kompyuter yordamida avtomatik tarjimalarni yaratishda imkoniyatlarga ega, ammo badiiy asarlarda bu texnologiyalarning qo'llanishi cheklangan. Shunga qaramay, badiiy tarjimaning takomillashuvi jarayonida kompyuter lingvistikasi, korpus lingvistikasi va tilni o'rganishning yangi usullari yordamida tarjima samaradorligi oshib bormoqda.

6. Badiiy tarjimadagi ijodkorlik va yangiliklar

Badiiy tarjimaning takomillashuvi jarayonida ijodkorlik, innovatsiyalar va yangi yondashuvlarning o'rni kattadir. Tarjimonlar original asarlarni yangi, ijodiy yondashuvlar bilan qayta shakllantirib, yangi kontekstlarga moslashtiradilar. Badiiy tarjima nafaqat til, balki estetik va san'atiy shaklni yaratish orqali yangi madaniyatlar va ijodiy yondashuvlarga zamin yaratadi.

7. Badiiy tarjima va o'quvchi

Badiiy tarjimaning takomillashuvidagi yana bir muhim jihat – tarjima qilinayotgan asarning o'quvchisi. Tarjimon faqat matnni tarjima qilmay, balki o'quvchining madaniy, til va estetik qarashlarini ham hisobga oladi. Badiiy tarjima o'quvchiga chuqur taassurot qoldirishi va original asar kabi his-tuyg'ularni yaratishi kerak.

Shunday qilib, badiiy tarjimaning takomillashuvi, ilmiy va amaliy jarayonlar orqali davom etmoqda. Tarjimonlarning san'ati, metodologiyalarning rivojlanishi, estetik yondashuvlar va madaniyatlararo farqlarni hisobga olish, badiiy tarjimaning sifatini yaxshilash va uning yangi shakllarini yaratishda muhim ahamiyatga ega.

References :

1. Lefevere, A. (2017). Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame. London: Routledge.
2. Salomov, G'. (2019). Badiiy tarjima va uning lingvistik asoslari. Toshkent: Sharq.

3. G'afurov, I. (2020). Badiiy tarjima nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: O'zMU.
4. Qo'chqorov, A. (2021). Badiiy tarjimada lingvokulturologik yondashuvlar. Toshkent: Fan va texnologiya.
5. Sirojiddinov, Sh. (2018). Madaniyatlararo tarjima va lingvistik moslashuv. Toshkent: Ma'naviyat.
6. Qodirova, N. (2022). Tarjimada badiiy estetik yondashuvlar: O'zbek va jahon tajribasi. Toshkent: Innovatsiya nashriyoti.
7. Karimov, D. (2021). Badiiy tarjima va uslubiy moslashuv. Toshkent: O'zFA Nashriyoti.